

Support VoC

**Развитие на генерични (общии) услуги за
подкрепа на жертви на престъпления в България
в изпълнение на член 8 на Директива 2012/29/ЕС
за установяване на минимални стандарти за
правата, подкрепата и защитата на жертвите на
престъпления**

23 април 2019 г.

Диляна Маркова

Фондация „Асоциация Анимус“, България

С подкрепата на програма „Правосъдие“ на Европейския съюз (2014-2020)

Съдържание

Въведение.....	4
Развитие на генерични (общи) услуги за подкрепа на жертвите в България.....	5
Отправна точка.....	6
Създаване на служби за подкрепа на жертвите	7
Обучение на професионалисти и повишаване познанията за правата на жертвите на престъпления.....	13
Една стъпка по-напред: специализирана безплатна правна помощ	15
Две стъпки по-напред: орган на национално ниво за превенция и борба с домашното насилие	16
Професионални стандарти за службите за помощ на жертвите.....	17
<i>Стъпка 1 Приемане и ориентиране на жертвата.....</i>	<i>17</i>
<i>Стъпка 2 Индивидуална оценка на нуждите на жертвите. Индивидуален план за оценка .....</i>	<i>17</i>
<i>Стъпка 3 Стандартизиран тест за риск и установяване на мерки за защита .....</i>	<i>18</i>
<i>Стъпка 4 Предоставяне на информация .....</i>	<i>19</i>
<i>Стъпка 5 Основна психологическа помощ и насочване към специализирани услуги при необходимост.....</i>	<i>20</i>
<i>Стъпка 6 Социални и икономически съвети и насочване към социални служби при необходимост.....</i>	<i>20</i>
<i>Стъпка 7 Наблюдение по време на целия наказателен процес и по време на подходящ срок от време след неговото приключване .....</i>	<i>21</i>
Заклучения	22
АНЕКС1.ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ НА РАБОТА НА СЛУЖБИТЕ ЗА ПОМОЩ ЗА ЖЕРТВИТЕ	25
АНЕКС 2 ОЦЕНКА НА РИСКА ЗА ЖЕРТВИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ. МОДЕЛ.....	27

Настоящият доклад е изготвен от Диляна Маркова, юрист, експерт „Международни програми и застъпничество“ към фондация „Асоциация Анимус“, София.

Фондация „Асоциация Анимус“ е българска неправителствена организация, която над 25 години подкрепя жертви на домашно насилие и трафик на хора, както и деца и семейства в риск. Анимус предоставя директна подкрепа на жертви на трафик на хора: гореща телефонна линия за пострадали от насилие, кризисен център, психотерапевтична и социална подкрепа, достъп до правна помощ и овластяване.

Фондация „Асоциация Анимус“ е учредител на Ла Страда Интернешънъл, европейска неправителствена организация, която работи в областта на превенцията на трафика на хора и подкрепа за пострадалите лица.

В допълнение, Анимус управлява Националната линия за деца 116 111, обществен център за подкрепа на деца и техните родители, както и звено „Майка и бебе“ за жертви на домашно насилие и трафик на хора с деца до 3 години.

Въведение

Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления (“Директивата”; “Директива за правата на жертвите”) е приета на 25 октомври 2012 г. и влиза в сила на 15 ноември 2012 г. Държавите-членки трябва да осигурят до 15 ноември 2016 г. достъп за жертвите и техните семейства до общи и специализирани служби за подкрепа, в съответствие с техните нужди (чл. 8). Няколко държави-членки обаче, между които и България, все още не са осигурили общи служби за подкрепа за жертви в страната.

Проектът “SupportVoC – Разработване на общ модел на услуги за подкрепа и защита правата на жертвите на престъпления” цели да насърчи и подпомогне защитата на правата на жертви на престъпления, със специален фокус върху Испания, Гърция, Италия, България и Кипър. По-специално целта на проекта е да се изработят минимални стандарти за създаването на служби за подкрепа на жертвите в последните четири държави, в съответствие с чл. 8 на Директива 2012/29/ЕС.

За постигане на тази цел партньорите по проекта първо извършиха анализ на европейската и националните правни рамки за защита правата и подкрепата на жертви на престъпления, както и етнографски анализ на перспективите на лицата, отговарящи за създаването на политики и професионалистите, които работят с жертви на престъпления. Освен това бяха идентифицирани силните и слабите страни на модела на услуги за подкрепа на жертви и неговото прилагане в Испания. Анализът на прилагането на модела в Испания дава критичен поглед, който служи за отправна точка за останалите страни.

Въз основа на резултатите от аналитичната фаза и учебното посещение в Испания, където работещите директна работа с жертви на престъпления обмениха становища и практики, бе изготвен Общ план за организацията и приложението на услуги за подкрепа на жертви. Въз основа на Общия план и заключенията от анализа на българската правна рамка на защитата на правата и закрилата за жертви на престъпления, както и на проведените дискусии на фокус групите с български професионалисти и представители на компетентните институции, бе изготвен настоящия рамков документ. Той предлага конкретни стъпки за развитието на генерични (общи) услуги за подкрепа на жертвите в България в изпълнение на чл. 8 на Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления.

Развитие на генерични (общии) услуги за подкрепа на жертвите в България

Целта на услугите за подкрепа на жертвите е да се гарантира поне минималния спектър от услуги, очертан в чл. 9 на Директива 2012/29/ЕС:

- (a) информация, съвети и подкрепа от значение за правата на жертвите, включително за получаване на достъп до националните системи за обезщетение за претърпени вреди от престъпление, и относно тяхната роля в наказателното производство, включително по отношение на подготовката за явяване в съдебното производство;
- (b) информация за всички подходящи съществуващи специализирани служби за подкрепа на жертвите или пряко насочване на случая към тях;
- (c) емоционална и, когато такава е налична, психологическа подкрепа;
- (d) съвети, свързани с финансови и практически въпроси, произтичащи от престъплението;
- (e) съвети относно риска и предотвратяването на риска от вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение, освен ако тези съвети не се предоставят от други публични или частни служби.

С цел организирането и работата на служби за подкрепа на жертвите, бяха очертани **четири стратегически оси**, с които да се гарантира съответствие с десетте основни принципа за предоставянето на услуги за подкрепа на жертвите (вж. Анекс 1):

- 1. Оценка на нуждите на жертвите;**
- 2. Гарантиране на цялостна подкрепа;**
- 3. Изграждане на партньорства и сътрудничество;**
- 4. Обучения и комуникация.**

Първите две оси обхващат минималните услуги, залегнали в чл. 9 на Директива 2012/29/ЕС. Оси 3 и 4 могат да се възприемат като ключови изисквания, с които се гарантира ефикасна подкрепа в близост до жертвите, предоставяна по уважителен за жертвите начин.

Отправна точка

Анализът на българското законодателство и правна рамка показва, че въпреки поредица законодателни изменения за целите на транспониране на Директива 2012/29/ЕС, все още липсва подкрепа от страна на държавата за предоставяне на основна помощ за жертвите на престъпления. В допълнение, съществуващите услуги за жертви, които се предоставят в по-голямата си част от недържавни организации, са насочени към жертви на специфични престъпления (по-специално деца и жени, жертви на престъпления, основани на пола и/или сексуално насилие или трафик на хора). Правната рамка остава силно фрагментирана, като по този начин правата и подкрепата на жертвите на престъпления се гарантират главно на хартия.

Основните пречки/недостатъци, които следва да се разгледат, засягат следните аспекти:

- Формален подход при предоставянето на информация на жертвите на престъпления за техните права и налични услуги;
- Неясна процедура за оценка на нуждите на жертвите на късен етап (досъдебна и съдебна фаза на наказателното производство);
- Липса на задължителна оценка на риска за жертвите на престъпления;
- Липса на автоматичен достъп до правна помощ за жертвите на престъпления, или поне определени групи жертви на престъпления;
- Липса на задължително обучение за различните категории професионалисти, които работят с жертви на престъпления (полицейски служители, прокурори, съдии, адвокати, социални работници).

Тези установени пречки следва да се отстранят по такъв начин, че да се преодолее основното предизвикателство при предоставянето на генерични (общи) услуги за жертвите, а именно фрагментацията на основния набор от услуги, залегнали в чл. 8 на Директивата за правата на жертвите, които в българския контекст са разпръснати сред пет нормативни акта:

- Предоставяне на информация от полицията и общо задължение за прокурора да гарантира съблюдаването на това задължение – чл. 6 на Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления (ЗПФКПП);
- Оценка на нуждите с оглед прилагането на специални мерки за защита – Наказателно процесуален кодекс (НПК) и Закон за защита на лица, застрашени

във връзка с наказателно производство;

- Психосоциална подкрепа – Закон за социалните услуги и ЗПФКПП;
- Правна помощ – Закон за правната помощ.

Създаване на служби за подкрепа на жертвите

Правна рамка

Законът за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления (ЗПФКПП) е удачната правна рамка за регламентиране предоставянето на генерични (общи) услуги за подкрепа на жертвите на престъпления.

На първо място, той предвижда подпомагане за „пострадали, претърпели имуществени и неимуществени вреди от престъпления от общ характер“ (чл. 3, ал. 1 ЗПФКПП). Следователно, индивидуалният обхват съвпада с този по Директивата за правата на жертвите.¹

На второ място, ЗПФКПП изрично предвижда задължение за полицията, следователите и организациите за подкрепа да предоставят информация на жертвите на престъпления за техните права, включително правото им на компенсация, достъпа до услуги за подкрепа като медицинска помощ, психологическо консултиране и правна помощ, правата им в наказателния процес, както и информация за специализирани услуги за подкрепа (чл. 6, ал. 1 ЗПФКПП).

На трето място, ЗПФКПП предвижда основния (минимален) набор от услуги, залегнали в чл. 8 на Директива 2012/29/ЕС:

- Медицинска помощ при спешни състояния;
- Психологическа консултация и помощ;
- Безплатна правна помощ;
- Практическа информация, т.е. информация за упражняване на правата на пострадалите, за риска от повторно и вторично виктимизиране, сплашване или отмъщение, както и предоставяне на съвети относно предотвратяването им (чл. 11, ал. 2 ЗПФКПП);

---

¹ Съгласно чл. 2, „жертва“ е „физическо лице, което е претърпяло вреди, включително физическо, душевно или емоционално страдание или икономическа вреда, които са пряко последица от престъпление.

- Подслон или друго подходящо временно настаняване при наличие на риск от повторно и вторично виктимизиране, сплашване или отмъщение (чл. 11, ал. 3 ЗПФКПП).

На четвърто място, съгласно ЗПФКПП безплатната психологическа консултация и помощ се предоставят от специалисти – психолози от организациите за подкрепа на пострадали „съобразно нуждите на пострадалия и психологическото му състояние“ (чл. 8(1) на Директивата и чл. 9, ал. 1 ЗПФКПП).

На пето място, ЗПФКПП предвижда, че подпомагането на жертви на престъпления се предоставя преди образуване на наказателно производство, по време на или в подходящ срок след приключване на наказателното производство съобразно нуждите на пострадалите (чл. 8, ал. 3 ЗПФКПП).

И на последно място, подпомагането и подкрепата, предвидени в ЗПФКПП се финансират от Министерството на правосъдието (изискване на Директивата за държавно финансиране на помощта и подкрепата за жертвите на престъпления).

Следователно, предвид заключенията в националния доклад и разработения модел на общи услуги за подкрепа на жертвите, ще очертаем необходимите изменения и допълнения, които следва да се направят в Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления и Правилника за прилагането му, както и в някои други нормативни актове, за да се гарантират услуги за подкрепа на жертвите в съответствие с Директивата за правата на жертвите.

Географски обхват и финансиране на организациите за подкрепа като служби за подпомагане на жертви

Съгласно Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления, организациите за подкрепа на пострадали са юридически лица с нестопанска цел, създадени при условията на българското законодателство и регистрирани в обществена полза, които безплатно оказват подкрепа на пострадали (§1 от Допълнителните разпоредби на ЗПФКПП).

Безплатната психологическа консултация и помощ се предоставят на територията на всеки от апелативните съдебни райони в страната и се финансират при условията и по реда на Закона за обществените поръчки (чл. 26 от Правилника за прилагането на ЗПФКПП).

В страната има пет апелативни съдебни района. От влизането в сила на 1 януари 2007 г. на

Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления и Правилника за прилагането му, организации за подкрепа са избирани последователно единствено за апелативен съдебен район София.² Причините за това са различни, но най-често факта, че кандидатстващите организации не отговарят на условията или липсата на кандидати изобщо. Така, въпреки безплатната психологическа консултация и помощ, както и практическа информация и съвет, които законът предвижда за жертвите на престъпления, на практика такава помощ и подкрепа не се предоставя в по-голяма част от страната. Друга причина за неефективното предоставяне на тези услуги механизъмът за избор на организации и финансирането на тяхната работа, т.е. при условията и по реда на Закона за обществените поръчки.

Следователно, на първо място следва да се измени географския обхват, за да се гарантира, че във всеки областен център (общо 28 в страната) функционира организация за подпомагане на жертвите.

На второ място, следва да се гарантира финансирането на тези организации от бюджета на Министерството на правосъдието, на годишна основа, по сходен начин на финансирането на Националната телефонна линия за деца 116 111 (от Държавната агенция за закрила на детето) или Националната телефонна линия за пострадали от насилие (от Министерството на правосъдието съответно).

Експертната комисия към Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления, която упражнява контрол върху организациите за подкрепа на жертвите, е натоварена с избора на организации за подкрепа (чл. 9, т. 11 от Правилника за прилагане на ЗПФКПП).

Какво да правим, ако няма достатъчно организации за подкрепа, работещи в страната?

Съгласно Закона за социалните услуги (в сила от 1 януари 2020 г.), до една година след влизането в сила на Закона (т.е. март 2020 г.) следва да се направи картографиране на нуждите от разкриване на социални услуги в страната. Следователно, налице ще е пълна картина на съществуващите услуги в страната и нуждата от създаването на нови услуги. Така ще е възможно да се разкрият служби за подкрепа на жертви въз основа на празнотите и нуждите, установени посредством картографирането на услугите в страната.

---

² Интервю със Секретаря на Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления, април 2019 г.

Новият Закон за социалните услуги обаче предвижда така наречените интегрирани услуги, но допуска „интегрирането“ само на социални и здравни услуги. Правната помощ не попада в обхвата на тези услуги. Освен това услугите за подкрепа на жертвите се финансират от бюджета на Министерството на правосъдието, както и безплатната правна помощ (Националното бюро за правна помощ е второстепенен разпоредител с бюджетни средства към Министерството на правосъдието), докато социалните услуги са под шапката на Министерството на труда и социалната политика и Агенцията за социално подпомагане, съответно.

Един вариант е изменения в Закона за социалните услуги, където да се предвиди възможността да се предоставя безплатна правна помощ (и дори само първична правна помощ), която е предвидена за определени групи лица по силата на други закони (като например ЗПФКПП), като част от интегрирания модел за предоставяне на услуги. Едновременно с това допълнения в Закона за правната помощ следва да определят реда и условията за предоставянето на безплатна правна помощ като част от интегрирания модел за услуги.

По-добър вариант би бил службите за помощ на пострадали / организациите за подкрепа да се регламентират в Правилника за прилагане на Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления.

Минималният набор от услуги, които трябва да се предоставят, следва да бъде ясно очертан в подзаконовия нормативен акт.

Необходимо е също така да се приемат професионални стандарти за тези минимални услуги.

Безплатна правна помощ за жертвите на престъпления

За да са в съответствие с Директивата за правата на жертвите и да предоставят минималния набор от услуги, както са очертани в чл. 9 на Директива 2012/29/ЕС, организациите за подкрепа трябва да имат екип от **поне** трима различни специалисти: социален работник, психолог и юрист.

Съгласно чл. 8, ал. 1, т. 4 ЗПФКПП, една от формите за подкрепа на пострадали от престъпления е безплатната правна помощ, която се предоставя по реда на Закона за правната помощ.

Какви проблеми създава тази разпоредба на практика?

Съгласно Закона за правната помощ има два вида безплатна правна помощ: (1) т. нар. първична правна помощ, състояща се от консултации и подготовка на документи; и (2) процесуално представителство. Лицата без доходи или клиенти на резидентен тип

социални услуги като жертвите на трафик, домашно насилие или насилие, основано на пола, по принцип имат право на безплатна първична правна помощ. Що се отнася до процесуалното представителство, налице трябва да са три кумулативни условия: жертвите да изразят желанието си да бъдат представлявани; жертвите да не разполагат със средства; и интересите на правосъдието да изискват това.

За да получат първична правна помощ, жертвите трябва да подадат молба в Националното бюро за правна помощ или в някои от 12-те регионални центъра за консултиране, създадени съвместно с местните адвокатски съвети. За процесуално представителство жертвите трябва да се обърнат към наблюдаващия прокурор в досъдебното производство или към съдията, разглеждащ делото, в съдебното производство съответно, директно или чрез Националното бюро за правна помощ.

Правната помощ, която службите за подкрепа на жертвите трябва да предоставят, е от първия вид правна помощ, така наречената **първична правна помощ** – съвети, консултации и изготвяне на документи. Правната помощ се предоставя от адвокати, вписани в Националния регистър за правна помощ към Националното бюро за правна помощ и се заплащат от Бюрото.

Самото естество на подкрепата и помощта за жертвите на престъпления изисква правната помощ да е неизменна част от цялостната услуга, която те получават, тъй като холистичният подход е въведен именно за да гарантира упражняване правата на жертвите на практика и получаването на адекватната подкрепа за жертвите преди, по време на и след участието им в наказателния процес.

Ето защо би следвало да е възможно да се назначат служебни адвокати в организациите за подкрепа на жертвите, работата на които да се финансира от бюджета на Националното бюро за правна помощ. Тези адвокати ще осигуряват първична правна помощ и по този начин ще се отговори на минималните изисквания, въведени с Директива 2012/29/ЕС.

Подходящият тест, упоменат в Закона за правната помощ, се прилага за безплатното процесуално представителство. Що се отнася до първичната правна помощ, този подходящ тест не се прилага за някои групи лица, като например клиентите на резидентен тип социални услуги, или деца в приемна грижа или в риск. За жертвите на трафик на хора или домашно насилие обаче подходящият тест се прилага дори за първичната правна помощ.³ Законът за правната помощ предвижда възможността, ако кандидатстващият за безплатна правна помощ не може да удостовери липса на финансови средства, като представи

---

³ Чл. 22, ал. 1 Закон за правната помощ.

изискваните документи, Националното бюро за правна помощ да има свобода на преценка, като приложи така наречената линия на бедност, която се определя годишно от Националния статистически институт (348 лв. за 2019 г.).

Следователно, Законът за правната помощ следва да се измени и допълни, като предвиди *първична* правна помощ за *всички* жертви на престъпления.

В допълнение, Законът за правната помощ следва да предвиди възможността служебни адвокати да се назначават в организациите за подкрепа и да се заплащат от бюджета на Националното бюро за правна помощ.

Обучение на професионалисти и повишаване познанията за правата на жертвите на престъпления

Обучението на различните категории професионалисти (социални работници и психолози, правоохранителни органи и представители на съдебната власт) е фрагментирано. Често се провеждат обучения в рамките на различни проекти, но без да е налице системен и организиран подход. Освен това, обученията не са задължителни.

Директивата за правата на жертвите изисква държавите-членки да гарантират, че служителите, които най-често осъществяват първия контакт с жертвите на престъпления, като полицейските и съдебните служители, получават общо и специализирано обучение до ниво, подходящо за контакта им с жертвите, което да повиши тяхната осведоменост относно нуждите на жертвите и да им позволи да се отнасят с жертвите безпристрастно, с уважение и професионализъм (чл. 25(1) Директива 2012/29/ЕС).

Практиката също показва, че обучението на професионалистите е от ключово значение за гарантиране правата на жертвите на престъпления.

Ето защо е изключително важно да се осигури задължително обучение за различните категории професионалисти.

По отношение на доставчиците на услуги, новият Закон за социалните услуги предвижда задължително обучение, под надзора на Агенцията за контрол качеството на социалните услуги.

Обученията за магистрати (прокурори и съдии) обаче не са задължителни. Магистратите сами избират кои от обученията, организирани от Националния институт на правосъдието, да посетят (в рамките на така нареченото продължаващо обучение за магистрати). Адвокатите също избират дали и кои обучения, организирани от Центъра за обучение на адвокати, да посетят.

Обученията и за двете групи професионалисти са безплатни.

Обученията за магистрати и служебни адвокати трябва да станат задължителни посредством законодателни изменения съответно в Закона за съдебната власт и Закона за правната помощ. Задължителните обучения следва да се въведат като условие за кариерното развитие на магистратите и условие за практикуване като служебен адвокат за последните.

Аналогично, Министерството на вътрешните работи следва да изисква полицейските служители да преминават специализирани обучения, организирани от Института на МВР, като например работа с жертви на специфични форми на насилие (трафик на хора, домашно насилие, сексуално насилие и др.).

Една стъпка по-напред: специализирана безплатна правна ПОМОЩ

Понастоящем служебните адвокати, предоставящи безплатна правна помощ, се регистрират като граждански, наказателни или административни адвокати. Няма по-нататъшна специализация.

Практиката показва обаче, че специфични групи пострадали от престъпления имат нужда от специализирана правна помощ и експертиза, например жертвите на трафик на хора, домашно насилие, сексуално насилие и насилие, основано на пола, както и децата.

Въпреки че Директивата за правата на жертвите не въвежда изрично такова изискване за защита правата на пострадалите, правна регламентация на безплатната правна помощ, където служебните адвокати са насърчавани да се специализират чрез безплатни обучения за защита правата на особени групи уязвими жертви на престъпления, категорично би подобрила закрилата на тези жертви.

Законът за правната помощ или подзаконов нормативен акт (напр. инструкция на председателя на Националното бюро за правна помощ и председателя на Висшия адвокатски съвет) могат да предвидят възможността да се създадат списъци със служебни защитници, специализирани в защитата на жертви на определени видове престъпления, напр. престъпления срещу личната неприкосновеност, сексуално насилие или насилие над деца. Служебните адвокати, които са преминали известен брой задължителни обучения, ще се вписват в такива списъци и ще се назначават (на лотариен принцип) по делата със съответния профил.

Две стъпки по-напред: орган на национално ниво за превенция и борба с домашното насилие

Опитът на испанските партньори по проекта показва, че значителна част от клиентите на общите услуги за подкрепа на жертвите (приблизително 80%) са жертви на домашно насилие.

В България феноменът домашно насилие ескалира, като поражда смесени обществени реакции. На фона на почти редовното убийство на жена на всеки две седмици в резултат от домашно насилие, засиленото обществено внимание върви ръка за ръка с нарастваща съпротива срещу ратификацията на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие („Истанбулската конвенция“). Обществените страхове от легализирането на еднополовите бракове или преподаването в училище „как се става хомосексуален“, или пък предоставянето на статут на бежанец на основание сексуална ориентация със сигурност са ирационални, но въпреки това широко разпространени.

Въпреки тази агностична среда, изпълнителната и законодателната власт признаха недостатъчната подкрепа и защита за жертвите на домашно насилие и приеха редица законодателни изменения в Наказателния кодекс, като предвидиха по-тежки наказания за деяния, извършени при условията на домашно насилие.

При все това професионалистите, работещи директно с жертви на домашно насилие, признават необходимостта от създаването на орган на национално ниво за превенция и борба с домашното насилие. Той ще гарантира адекватна защита срещу домашно насилие и подкрепа за жертвите на такова насилие, като интегрира съответните елементи в различните национални политики, оказва методическо ръководство, води статистика и провежда задължителни обучения, извършва изследвания и анализи, наблюдава услугите за подкрепа и т.н. Този орган на национално ниво може да бъде създаден по подобие структурата на (Секретариата на) Националната комисия за борба с трафика на хора, а би могло двете структури (домашно насилие и трафик) да се обединят в един-единствен орган на национално ниво.

Професионални стандарти за службите за помощ на жертвите

Стъпка 1 Приемане и ориентиране на жертвата

Първата стъпка е приемът и ориентирането на жертвите с цел те да бъдат информирани за правата си като жертви на престъпление, действията, които могат да предприемат, проблемите, с които могат да се сблъскат по време на наказателния процес и евентуалните последици от това. Приемането и ориентирането могат да се проведат лице в лице в службата за подкрепа на жертвите или чрез нарочно създадена гореща телефонна линия за жертви на престъпления.

Когато ориентирането се провежда лично, професионалистите, натоварени с тази задача, трябва да използват ясен и прост език, като вземат предвид индивидуалните характеристики на жертвите, като например възрастта им, пола им, административното им положение и др.

По отношение предоставянето на информация по телефона, Националният съвет за подпомагане и компенсация на пострадалите от престъпления трябва да осигури функционирането на безплатна национална телефонна линия (116 006) за информиране за правата на жертвите, така както е предвидено в чл. 7, ал. 3 на ЗПФКПП. Консултантите на съществуващите национални телефонни линии⁴ също следва да бъдат редовно обучавани да предоставят основна информация за правата на жертвите.

Стъпка 2 Индивидуална оценка на нуждите на жертвите. Индивидуален план за оценка

С оглед да се минимизира първичното виктимизиране и да се спомогне за възстановяване благосъстоянието на жертвата, трябва да се направи индивидуална оценка на нуждите на жертвата. Тя се прави посредством лично интервю и следва да разгледа между другото:

⁴ По-специално Националната телефонна линия за пострадали от насилие (0800 18676), която се управлява от фондация „Асоциация Анимус“ с финансовата подкрепа на Министерството на правосъдието, Националната телефонна линия за безплатна правни консултации, която се обслужва от адвокати към Националното бюро за правна помощ (0700 18 250), и Националната телефонна линия 0800 20 100 за жертви на трафик на хора, която се обслужва от А21, неправителствена организация.

- Нуждите, изразени от жертвата, като се зачитат нейната физическа, умствена и морална неприкосновеност.
- Индивидуалните характеристики на жертвата като възраст, пол, етнически произход, религия, сексуална ориентация, здравословно състояние, статут на пребиваване, трудности в общуването, отношения или зависимост от извършителя, както и предишни инциденти.
- Вида и обстоятелствата на престъплението, като например дали става дума за престъпление на омраза, престъпление, основано на предразсъдъци, или престъпление, извършено по дискриминационни подбуди, сексуално насилие и т.н.
- Оценката се изготвя възможно най-скоро след престъплението.

Въз основа на индивидуалната оценка на нуждите на жертвата се съставя подробен план, който включва юридически, психологически и социални мерки. Този индивидуален план за подкрепа трябва да включва координационни мерки с доставчиците на специализирани услуги, необходими във всеки отделен случай.

Индивидуалната оценка на нуждите на жертвата и индивидуалният план за подкрепа се изготвят съвместно от социалния работник, юридическия съветник и психолога в службата за подкрепа на жертвите.

Стъпка 3 Стандартизиран тест за риск и установяване на мерки за защита

С цел да се избегне вторично виктимизиране и репресии от стана на извършителя се провежда стандартизиран тест за риск. Този тест има за цел да определи опасността от първично виктимизиране, както и риска от вторично виктимизиране, сплашване и отмъщение. Този тест се провежда по време на индивидуалното интервю, като част от индивидуалната оценка.

В съответствие с резултатите от теста се набелязват мерки за защита за всяка фаза на наказателния процес, заедно с жертвата и защитника на жертвата, ако жертвата предприема някакви правни действия срещу извършителя или участва в съдебния процес със свой защитник.

Стандартизираният тест за риск и установяването на мерки за защита се извършват от юридическия съветник и психолога в службата за подкрепа на жертвите (съвместно с

компетентните органи за предприемането на мерки за защита).

Стъпка 4 Предоставяне на информация

На жертвите на престъпления се предоставя незабавно информация, адаптирана към индивидуалните им обстоятелства и условия, както и спрямо естеството на извършеното престъпление и понесените вреди.

Ето защо, в допълнение към индивидуалната оценка и теста за риск, по време на интервюто се предоставя информация и за следното:

- Как да състави жалба и процедурата за подаването ѝ.
- Специализирани услуги и ресурси, без оглед на това дали жертвата е подала оплакване.
- Помощ и подкрепа (медицинска, психологическа или материална), от която могат да се възползват, и процедурата за нейното получаване, включително, където е подходящо, информация за възможностите за алтернативно настаняване или подслони.
- Как да получат правен съвет и защита и където е подходящо – условията, на които трябва да отговарят, за да получат безплатни такива.
- Придружаване на жертвата, през целия процес, при необходимост и по време на съдебното заседание и/или други наказателни процедури.
- Възможност и процедура за искане на мерки за защита.
- Съвет относно икономическите права, свързани с наказателния процес, по-специално помощта и компенсацията за вреди, претърпени в резултат на престъпление и където е подходящо – процедурата за получаването им.
- Ресурси, които могат да се използват срещу решения, които се считат в ущърб на правата на жертвите.
- Информация за контакт с орган, отговорен за наказателния процес и начини как да свържем с него.
- В кои случаи дадено лице може да получи обезщетение за направените съдебни разходи, и ако е приложимо – процедурата за заявяване на такова.
- Правото жертвата да бъде уведомявана без забавяне за датата, часа и мястото на

съдебното заседание, както и за съдържанието на повдигнатото срещу извършителя обвинение.

- Правното положение на извършителя, особено в случаите, когато има ограничителна заповед или е в затвора.

Стъпка 5 Основна психологическа помощ и насочване към специализирани услуги при необходимост

Психологическата помощ, която службите за подкрепа на жертвите предлагат, се основава на:

- Оценка и помощ за най-уязвимите жертви на престъпления, за да се предотврати вероятна психологическа криза вследствие на престъплението; техники да се посрещне съдебния процес; придружаване по време на целия наказателен процес; и стратегии за засилване капацитета и уменията на жертвата за преодоляване на травмата.
- План за психологическа подкрепа за особено уязвимите лица (разработен в стъпка 2). Този план се разработва с общата цел жертвата да следва наказателния процес без да изпитва страдания, да се засили самооценката ѝ и способността ѝ да взема решения и по-специално да се избегне повторно виктимизиране.

Стъпка 6 Социални и икономически съвети и насочване към социални служби при необходимост

Икономическият съвет включва информация и съвет как да се достъпят икономически помощи и компенсации, предвидени в закона. В този случай службите за подкрепа на жертвите ще се фокусират върху предоставянето на помощ за кандидатстването за такива помощи. Освен това службите за подкрепа на жертвите трябва да насочват жертвите към социални услуги и институции за гарантиране на сигурно жилище, медицинска грижа, финансово подпомагане и др.

Стъпка 7 Наблюдение по време на целия наказателен процес и по време на подходящ срок от време след неговото приключване

Наблюдението се установява за подходящ срок от време след приключване на наказателния процес. То има за цел да проследи мерките за защита и да предостави информация на жертвата за положението на извършителя (дали е в затвора, предсрочно освободен, разрешителни, условно/безусловно освобождаване и т.н.).

Тази услуга може да се предостави от служители на службата за подкрепа на жертвите и служители на полицията, съдебните власти и пенитенциарните служби.

Скорошни изменения в Наказателнопроцесуалния кодекс предвиждат жертвите на престъпления да бъдат уведомявани, когато извършителите биват освободени от затвора или ефективна мярка за задържане се измени в по-лека.

Заклучения

Законът за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления (ЗПФКПП) е удачната правна рамка за регламентиране предоставянето на генерични (общи) услуги за подкрепа на жертвите на престъпления в България. Той има идентичен с Директивата за правата на жертвите индивидуален обхват и предвижда основния набор от услуги за подкрепа, така както са залегнали в чл. 8 на Директива 2012/29/ЕС.

За да се гарантира, че тези услуги са в съответствие с Директивата за правата на жертвите, следва да се направят известни изменения и допълнения в някои закони и подзаконови нормативни актове.

- *За да се гарантира пълно географско покритие*

Изменение на чл. 26, ал. 1 от Правилника за прилагане на ЗПФКПП, за да се гарантира, че във всеки областен център в страната функционира организация за подкрепа на жертвите.

- *За да се подобри механизма на финансиране на организациите за подкрепа*

Изменение на чл. 26, ал. 1 от Правилника за прилагане на ЗПФКПП, за да се гарантира, че финансирането на организациите за подкрепа по смисъла на ЗПФКПП се предоставя от бюджета на Министерството на правосъдието, на годишна база, по сходен начин като финансирането на Националната телефонна линия за деца 116 111 (от бюджета на Държавната агенция за закрила на детето) и Националната телефонна линия за пострадали от насилие (от бюджета на Министерството на правосъдието съответно).

- *За да се гарантира наличие на помощ за жертвите от организации за подкрепа във всеки областен център*

Изменения в Закона за социалните услуги, за да се предвиди възможността безплатна първична правна помощ (правно консултиране и изготвяне на документи), която е предвидена за определени групи лица по силата на други закони (като например ЗПФКПП), да се предоставя като част от интегрирания модел за предоставяне на услуги.

Едновременно с това да се допълни Закона за правната помощ, като се определят реда и условията за предоставянето на безплатна правна помощ като част от интегрирания модел за услуги.

Алтернативно, да се регламентират службите за помощ на пострадали / организациите за подкрепа в Правилника за прилагане на Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления. Изрично да се предвиди минималният набор от услуги, които трябва да се предоставят, и да се приемат професионални стандарти за тези минимални услуги.

- *За да се гарантира безплатна първична правна помощ за всички жертви на престъпления*

Изменения в чл. 22, ал. 1 на Закона за правната помощ, за да се предвиди безплатна първична правна помощ за всички пострадали от престъпления.

Допълнения в Закона за правната помощ, за да се предвиди възможността служебни адвокати да се назначават в организациите за подкрепа на жертвите, като се финансират от бюджета на Националното бюро за правна помощ.

- *За да се гарантира лесен достъп до информация за правата на жертвите*

Националният съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления следва да гарантира функционирането на безплатна национална гореща линия (116 06), на която жертвите да се информират за правата си, така както е предвидено в чл. 7, ал. 3 от ЗПФКПП.

Консултантите на съществуващите национални телефонни линии трябва да бъдат обучени да предоставят основна информация за правата на жертвите.

- *За да се гарантират актуалните знания и експертиза на професионалистите*

Да се предвиди задължително обучение за магистрати и служебни адвокати посредством изменения в Закона за съдебната власт и Закона за правната помощ съответно.

Задължителното обучение да се направи условие за кариерно развитие на магистратите и за работата на служебните адвокати.

Изменения в Закона за МВР, като се въведе изискване за задължително специализирано обучение на полицейските служители от Института на МВР, като например работа с жертви на специфичен вид престъпления (трафик на хора, домашно насилие, сексуално насилие и др.).

- *За да се въведе специализирана правна помощ и да се подобри защитата правата на жертвите*

Да се предвиди възможността да се създадат списъци със служебни адвокати, специализирани да оказват адвокатска защита на жертвите на специфични престъпления, като престъпления срещу личната неприкосновеност, сексуално насилие или насилие над деца. Това може да се постигне посредством съвместна инструкция на председателя на Националното бюро за правна помощ и председателя на Висшия адвокатски съвет, например. Служебните адвокати, които са преминали известен брой задължителни обучения, ще се вписват в такива списъци и ще се назначават (на лотариев принцип) по делата със съответния профил.

- *За да се гарантира цялостна подкрепа и защита на жертвите на домашно насилие*

Създаване на орган на национално ниво за превенция и борба с домашното насилие, който гарантира адекватна защита срещу домашно насилие и подкрепа за жертвите, като интегрира съответните елементи в различните национални политики, оказва методическо ръководство, води статистика и провежда задължителни обучения, извършва изследвания и анализи, наблюдава услугите за подкрепа и т.н. Този орган на национално ниво може да бъде създаден по подобие структурата на (Секретариата на) Националната комисия за борба с трафика на хора, а би могло двете структури (домашно насилие и трафик) да се обединят в един-единствен орган на национално ниво.

АНЕКС 1. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ НА РАБОТА НА СЛУЖБИТЕ ЗА ПОМОЩ ЗА ЖЕРТВИТЕ

Както бе упоменато по-горе, службите за помощ за жертвите трябва да бъдат създадени въз основа на следните 10 основни принципа. На база именно на тези принципи следва да се създадат индикатори за оценка на самите услуги чрез подходяща методология.

Принципи:

1. Обществена подкрепа

- Бюджет за финансиране всяка година.
- Мултидисциплинарни екипи.
- Основни форми на подкрепа.

2. Универсалност

- Брой и профил на ползвателите.
- Установяване на факторите, които възпрепятстват връзката с услугите (напр. възраст, пол, правен статус, увреждания и др.)

3. Близост

- Брой и локация.
- Обхваната територия.
- Разстояние до услугата в отдалечени населени места.

4. Професионална специализация

- Интердисциплинарен екип, включващ поне социален работник, правен консултант и психолог.
- Регулярни/годишни обучения.

5. Конфиденциалност

- Специални бланки.
- Следване на изискванията за защита на личните данни.
- Мерки за защита на анонимността на ползвателите на услугата.

6. Доверие

- Определяне на контактното лице за всеки ползвател на услугата.

- Поддържане на същото контактното лице през цялото време на ползване на услугата.

7. Индивидуализиран подход

- Индивидуализирана подкрепа според потребностите на жертвата.
- Индивидуализиран план за подкрепа.

8. Кратък срок на реакция

- Кратък срок за изготвяне на оценка.
- Кратък срок за определяне на мерки за закрила.
- Кратък срок за оказване на цялостна подкрепа.

9. Координация между службите

- Карта на наличните услуги/ресурси.
- Идентификация на липсите и на припокриващите се услуги.
- Създаване на мрежа за подкрепа, координирана от служител в услугата.
- Централизирана онлайн услуга.

10. Комуникация

- Електронна страница.
- Телефонна услуга.
- Информационни брошури.
- Брошури за сваляне от Интернет.
- Кампании за повишаване на информираността.

АНЕКС 2 ОЦЕНКА НА РИСКА ЗА ЖЕРТВИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ. МОДЕЛ⁵

ОЦЕНКА НА РИСКА ЗА ЖЕРТВИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Номер на файл:

Характер на престъплението:

Дата на престъплението/на последното нарушение:

Дата на оценката:

Заб.: Тези въпроси не се четат на жертвата.

Жертвата е съгласна да се изготви оценка: ДА НЕ

ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ЖЕРТВАТА

Обща информация

Име:

Пол:

Дата на раждане/възраст:

Националност (по документи/незаконно пребиваване):

Контакти:

Адрес:

Ел. поща:

---

⁵ Този модел почива на разработения в рамките на проект "EVVI Оценка на жертви на престъпления с оглед взимане на специални мерки на защита". Вж. Министерство на правосъдието на Република Франция (водеща организация). *EVVI. Evaluation of Victims*. Съфинансиран от програма „Наказателно правосъдие“ на Европейския съюз. http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf.

Телефонен номер:

Адвокат/лице за контакт:

Социо-професионален статус (може да се избере повече от едно):

- Работещ
- Безработен
- Пенсиониран
- Студент

Специфични наблюдения (изяснете, ако е необходимо):

ЛИЧНА УЯЗВИМОСТ

- Дете
- Бременна жена
- Увреждане (разяснете, ако е необходимо):
  - Психическо
  - Физическо

Жертва на престъпление през последните два месеца?

- Не
- Да (моля разяснете и оценете дали жертвата все още има проблеми, свързани с тази виктимизация)

Майчин език:

Трудности да говори:

- Да (моля разяснете)
- Не

Трудности при четене:

Да (моля разяснете)

Не

Други трудности в комуникацията (моля разяснете):

Деца под 18 г:

Да (брой и възраст):

Не

Подпомагани ли сте (Вие или вашите деца) от социален работник или някаква служба/програма?

Не

Да (уточнете кои):

Други източници на уязвимост (моля изяснете, например здравословни проблеми, алкохолна или друга зависимост, друго):

РИСК ОТ ВРЕДА

Тип престъпление (може да има повече от един отговор)

Трафик на хора

Насилие основано на пола

Престъпление от омраза

Сексуално насилие

Организирана престъпност

Злоупотреба или експлоатация на деца

Насилие във връзката

Тероризъм

Обстоятелства на престъплението

Има ли жертвата лични взаимоотношения със заподозрения? Да Не

Бои ли се жертвата от последваща вреда от заподозрения? Да Не

Има ли заподозрения предишни посегателства спрямо жертвата? Да Не

Удостоверявам, че описаната тук информация е вярна.

Подпис на оценяващия:

Подпис на жертвата:

Дата:

ОЦЕНКА НА ПОТРЕБНОСТТА ОТ СПЕЦИАЛНИ МЕРКИ

Номер на файл:

Характер на престъплението:

Дата на престъплението/на последното нарушение:

Дата на оценката:

Попълнете тази част, ако:

- типът престъпление спада към описаните в предишната част на въпросника или
- прецените, че това е подходящо, вземайки предвид всякаква възможна идентифицирана от вас уязвимост.

Забележка: Тези въпроси са насочващи за оценяващия и не следва да се задават директно на жертвата.

Жертвата е съгласна да се преведе оценката: Да Не

Актуална ситуация	Да	Не
1. Довел ли е последният инцидент до увреждане? Ако да, изяснете.		
2. Страхува ли се жертвата?		
3. Има ли жертвата роднини/приятели/комунални ресурси (културни, религиозни, други), от които да получава подкрепа?		
4. Чувства ли се жертвата изолирана?		
5. Чувства ли се жертвата депресивна и има ли мисли за самоубийство?		
6. Има ли жертвата контакт със заподозрения? Ако да, изяснете.		
7. Опитва ли се заподозреният да сплашва жертвата?		
8. Живее ли жертвата със заподозрения?		
9. Има ли конфликти по финансови въпроси? (ако е приложимо)		
10. Има ли конфликт, свързан с деца? (ако е приложимо)		
11. Заподозреният упражнявал ли е насилие над други членове на семейството (деца, роднини) или над животни?		
12. Жертвата има ли достъп до личните си документи/пари?		
13. Има ли жертвата свобода на движение в дома си или свобода да го напусне?		

История на престъплението	Да	Не
14. Заподозреният отправял ли е заплахи и упражнявал ли е насилие над жертвата? Ако да, изяснете.		
15. Използвал ли е заподозреният оръжие срещу жертвата? Ако да, изяснете.		
16. Жертвата подавала ли е жалба срещу заподозрения?		
17. Имало ли е ескалираща серия инциденти?		
18. Други хора потенциално застрашени ли са? Ако да, изяснете.		
19. Жертвата била ли е заплашвана от някой друг? Ако да, изяснете.		

Заподозрян	Да	Не
20. Идентифициран ли е заподозреният?		
21. Дете ли е (под 18 г)?		
22. Има ли достъп до оръжия? Ако да, изяснете.		
23. Бил ли е заподозреният обвинен за друго престъпление спрямо жертвата? Ако да, изяснете.		
24. Има ли издадени съдебни заповеди спрямо заподозрения? Ако да, изяснете.		
25. Бил ли е осъждан заподозрения за сериозни престъпления преди? Ако да, изяснете.		
26. Има ли/имал ли е заподозреният проблеми с наркотици и/или алкохол? Ако да, изяснете.		
27. Има ли заподозреният психични проблеми? Ако да, изяснете.		
28. Заплашвал ли е заподозреният да извърши самоубийство?		

Допълнителна информация, свързана с жертвата/заподозрения:

Гледна точка на жертвата относно от каква подкрепа се нуждае по време на съдебното производство:

Удостоверявам, че описаната тук информация е вярна.

Дата:

Подпис на жертвата:

Препоръки на оценяващия относно оценката на потребностите на жертвата (ДА СЕ ПОПЪЛНИ ВЪВ ВСИЧКИ СЛУЧАИ)

а) Потребности на жертвата от закрила (потребности от закрила или свързани с подобряване на качеството на доказателствата):

б) Потребности от насочвания (консултиране, правна помощ, услуги в общността...):

Оценяващ (име и подпис):

Дата: